

Fenics Volodimir

ДВНЗ „УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
ІСТОРИКО-РЕЛІГІЙНИХ СТУДІЙ „ЛОГОС”

Володимир ФЕНИЧ

Грушівський і Мукачівський
монастирські центри
релігійного життя русинів і волохів
північної частини Угорського королівства
періоду до початку Реформації

Ужгород
Видавництво Валерія Падяка
2019

UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
„LOGOSZ” TÖRTÉNELMI-VALLÁSI TANULMÁNYOK
TUDOMÁNYOS-KUTATÓKÖZPONT

FENICS Volodimir

A Hrusevói és a Munkácsi Kolostori
Központok.
A Magyar Királyság északi részén
élő ruszinok
és az oláhok hitélete a reformáció
kezdetéig

Ungvár
V. Pagyak Kiadója
2019

Fenics, Volodimir.

A hrusevói és a munkácsi kolostori központok. A Magyar Királyság északi részén élő ruszinok és az oláhok hitélete a reformáció kezdetéig [Szöveg] / V. Fenics ; ukránból fordította : N. Nagy. – Ungvár : V. Pagyak Kiadója, 2019. – 180 o. – Текст угор. мовою.

Az általunk bemutatott ismeretek egy kevésbé tanulmányozott kutatási témát dolgoznak fel, melynek tárgya a keleti szlávok, ruszinok és oláhok hitélete Szent Cirill és Metód (IX. század vége) misszionárius tevékenységétől a XVI. század közepéig.

E történelmi időszak meghatározó jelensége volt, hogy a Felső-Tisza régiója a Nagymorva Birodalomhoz, a Bolgár Birodalomhoz és a Kijevi Ruszhoz tartozott. A fokozatos bevonása a hatalmas középkori Magyar Királyság fennhatósága alá gyengén dokumentált. E térség hitvilágának alakulását és fejlődését az eddigi tudományos történelmi kutatások Szent Cirill (Konstantin) és Metód apostolok misszionárius tevékenységéhez kötik, mely Nagy Moráviában és Pannóniában történt a IX. század második felében, bár erre utaló közvetlen írott és régészeti források nincsenek.

A „szakadároknak” a ruszinoknak, oláhoknak, abban az időben két kolostora volt, a hrusevói és a munkácsi, mely fő vallási központnak számított. Megjelenésük, ókori történelmük és kanonikus joghatóságuk rejtély, ugyanúgy, mint ezen kolostorok kapcsolata a halicsi nagyvárossal, valamint a Přzemysl püspökséggel. Nem kevésbé ellentmondásosak maradtak azok a kérdések, melyek a munkácsi Csernek hegyen található kolostorral kapcsolatosak. Gondolunk itt a „Lukács preszbiterhez” és a „ruszin plébániához” fűződő felvetésekre, valamint a kijevi, nagyvárosi, uniátus Izidor álláspontjára, magyarországi „szakadárok” „visszatérése” a katolikus egyházhoz, s a Firenzei székesegyház ezzel kapcsolatos 1439-i álláspontjára. Ezekre, s sok más kérdésre ad választ a jelen kutatás, mely feltárja a hrusevói kolostor és a munkácsi püspökség kapcsolatát, alárendeltségi viszonyát, a XV. század végétől a XVI. század közepéig.

*A borítón egy XIV. századi freskó-másolat található,
amely a gerényi rotonda falát díszítette (Ungvár).*

Kiadásra javasolta az Ungvári Nemzeti Egyetem „Logosz” Történelmi-Vallási Tanulmányok Tudományos-Kutatóközpont. A jegyzőkönyv száma: № 2 2017. december 28.

© В. І. Фенич, текст, 2018,

© В. І. Фенич, переклад, 2019,

© Вид-во Валерія Падяка, 2019.

TARTALOM

Előszó	7
---------------	---

I. FEJEZET

Felső-Tisza: Morávia és a Bolgár cárság között, avagy Kit keresztelt Szent Cirill (Konstantin) és Metód „Kárpátalján”?	9
---	---

1. Néhány a kérdéssel kapcsolatos történetírási nézet	9
2. Konstantin „tanár” missziója Nagy Morvában és Pannóniában (863–867)	22
3. Metód érsek missziója Nagy Moráviába és Pannóniába (870–879)	35
4. Metód utolsó évei és tanítványainak kiutasítása Nagy Moráviából	42
5. A Római Kúria és a szláv liturgia tilalma Nagy Moráviában 885-ben	51
Következtetések	60

II. FEJEZET

A „kísértés a dióval” előestéjén: a ruszinok és az oláhok egyházi és vallási élete Máramaroson a XIII–XIV. században	65
---	----

1. A körvonalazódott határproblémák	65
2. A Cumania, az oláhok és a „régii” kolostor Hrusevóban	76
3. Az oláh és a ruszin kolonizáció a Felső-Magyarországon	80
4. Vallási-etnikai folyamatok Máramaroson a XIV. században	86
5. Máramaros és Ruso-Vlachia: a halicsi nagyvárosi egyház alárendeltségtől, a halicsi metropolita érsekig?	98

III. FEJEZET

„A bizánci civilizáció jele alatt”: autonóm kolostor Perben (Hrusevóban) a partiarhális apát jogokkal 1391-ben a forrásokban és a történelemírásban	111
1. A 1391-es oklevél: a görög eredeti dokumentum, s annak latin nyelvű változata	113
2. Halicstól Szocsavéig: a Cárváros új és régi politikája Kelet-Európában az 1391-es pátriárkai oklevél kontextusában	119
3. A autonóm Per (Hrusevó) kolostor kanonikus területei pátriárkai apáti jogokkal	124
4. Az 1404-ből származó oklevél és a kolostorról történő közvetett említések	128
5. Autonóm kolostor pátriárkai jogokkal Perben (Hrusevóban) és a sorsa 1491-ig	130

IV. FEJEZET

Kolostortemplom: a munkácsi püspökség kialakulása, és korai történelme (a XV. század közepe és második fele)	135
1. Kétes adatok az első kolostorról	136
2. Lukács prezbiter és a kolostori plébánia	139
3. Izidor, a kijevi metropolita és „üzenete” 1440-ből	144
4. III. Vladiszláv privilégiuma 1443-ban, és a Firenzei Únió sorsa	149
5. Vladiszláv király 1443-as „oklevele” és Lukács prezbiter	154
6. A joghatóság kiszélesítése és a kanonikus terület kiszélesítése: János, a ruszinok munkácsi püspöke, és a hrusevói kolostor viszonya	163
Következtetések	172
Utószó	174

Előszó

Jelen tanulmány egy kevésbé kutatott témával foglalkozik, mégpedig a keleti-szlávok, ruszinok, oláhok vallási életével Szent Cirill és Metód misszionárius tevékenységétől (a IX. század vége) a XVI. század közepéig. E történelmi időszak meghatározó jelensége volt a Felső-Tisza régiója a Nagymorva Birodalomhoz, a Bolgár Birodalomhoz és Kijevi Ruszhoz való tartozása, valamint fokozatos bevonása a hatalmas középkori Magyar Királyság fennhatósága alá- mindez gyengén dokumentált.

E térség hitvilágának alakulását és fejlődését az eddigi tudományos történelmi kutatások Szent Cirill (Konsztantin) és Metód apostolok misszionárius tevékenységéhez kötik, mely Nagy Moráviában és Pannóniában történt a IX. század második felében, bár erre utaló közvetlen írott és régészeti források nincsenek.

A „szakadároknak” – a ruszinoknak, oláhoknak, abban az időben két fő vallási központja volt – hrusevói és a munkácsi kolostor. Megjelenésük, ókori történelmük és kanonikus joghatóságuk rejtély, ugyanúgy, mint ezen kolostorok kapcsolata a halicsi nagyvárossal, valamint a Przemysl püspökséggel. Nem kevésbé ellentmondásosak maradtak azok a kérdések, melyek a munkácsi Csernek hegyen található kolostorral kapcsolatosak. Gondolunk itt a „Lukács prezbiter” és a „ruszin plébániához fűződő felvetéseire, valamint a kijevi, nagyvárosi, unitárius Izidor álláspontjára a „szakadárok” „visszatérésére” Magyarországon a katolikus egyházhoz kérdésben ökumenikus Firenzei Székesegyház 1439-ben.

Ezekre, s sok más kérdésre ad választ a jelen kutatás, melyet a szerző az olvasó figyelmébe ajánl, s melynek alapjául a korábban megjelent cikkek szolgálnak.

Jelen könyv szerkezetileg egy előszóból, négy fejezetből áll, melyek tartalmazzák a témával kapcsolatos ismereteket. Gyakorlatilag minden fejezet részben vagy egészében összhangban van a témában korábban Ukrajnában (Ungváron) vagy Oroszországban (Moszkvában) megjelent azonos tematikájú cikkekkel.

Az első fejezet anyaga szinte teljes egészében megjelent egy külön cikk formájában még 2011-ben az Ungvári Nemzeti Egyetem Kárpátalja-kutatás Intézete Kárpátika című regionális folyóiratának 40. számában. E könyvben azonban, az előzőekben említett tanulmányhoz képest a téma szélesebb körű bemutatása történik.

A második és harmadik fejezet tartalma, mely a Máramaros megyei ruszinok és oláhok hitéletével foglalkozik autonóm kolostor környékén Mihail archimandrit Hrusevóban, az ő kanonikus és a társadalmi státuszával és kapcsolatával a nagyvárosi Gallíciával, az ezekről leírtak gyakorlatilag megmaradtak eredeti változatukban, olyan formában, ahogyan az első publikálásukkor voltak. Ezen információk szintén a Kárpátika című újságban jelentek meg, 2013–2014 között (a 42. és 43. számban).

Végezetül, e könyv negyedik fejezetében található kutatási eredmények gyakorlatilag szintén korábban napvilágot láttak azonos címmel, mint az említett fejezet, mégpedig az Orosz Tudományos Akadémia Intézet Szlavisztikai kutatások Intézete jól ismert orosz folyóiratában, melynek címe: Belorusszia és Ukrajna: történelem és kultúra (5. szám, 2015). E fejezet egy kibővített és kijavított változata a korábbi publikációnak, melynek témája volt a Munkácsi kolostori templomok a XV. század közepén, mely a már sokat említett Kárpátika folyóiratban jelent meg, mégpedig 2012-ben, a 41. számban. A javítások és kiegészítések főleg a periódus behatárolása szempontjából történtek, mégpedig azon időszak tekintetében, melyben a Hrusevói kolostor a Munkácsi püspökség fennhatósága alá tartozott, így a ruszinok és a helyi templomok is, mindez a XV. század végén és a XVI. század közepén.

Ebből adódóan a négy fejezet 5-6 alfejezetből tevődik össze, valamint a szerző minden fejezetben arra törekszik, hogy kifejtse szubjektív véleményét, kutatási eredményét a különféle kérdések terén, a szláv, ruszin, oláh lakosok hitéletével kapcsolatban Cirill és Metód testvérek misszionáriusi tevékenysége idején Nagy Morávia és Pannóniában a IX. század végén.

Az említett területek szerkezeti egységébe a napjainkbeli Kárpátalja valószínűleg nem tartozott. Befejezve a legkorábbi történetét a két ruszin kolostornak – melyek távol helyezkednek el egymástól az északi és a keleti részén a Magyar királyságnak, Hrusevó és Munkács a XIV. század végétől a XVI. század elejéig.

2017. október 14.

Az Istenszülő oltalma napján